

©О. В. Вайда <https://orcid.org/0000-0002-2476-7850>

©С. М. Сидор <https://orcid.org/0009-0009-1321-1046>

*Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України,
Тернопіль, Україна*

ОГЛЯД ТА ПОРІВНЯННЯ ШКАЛ І ОПИТУВАЛЬНИКІВ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСІБ ІЗ ХРЕБЕТНО-СПИННОМОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ

РЕЗЮМЕ. Метою дослідження є аналіз і порівняння існуючих методик оцінювання активності та участі осіб із хребетно-спинномозковою травмою задля виявлення найефективніших інструментів, що можуть бути інтегровані в клінічну практику.

Матеріал і методи дослідження. Проведено систематичний аналіз публікацій із бази PubMed (Національна бібліотека медицини США) з порівнянням та синтезом основних результатів.

Результати. Сучасні опитувальники як інструменти оцінювання якості та активності повсякденного життя, пов'язаної зі здоров'ям (ЯЖ), дають цінну інформацію про фізичне, психологічне та соціальне функціонування пацієнтів. Це, у свою чергу, дозволяє об'єктивно оцінювати ефективність певних лікувальних та реабілітаційних утручань, що є особливо важливим у межах міждисциплінарного підходу до ведення хронічних станів. Існують два основні типи таких опитувальників – загальні (універсальні) та специфічні. Загальні опитувальники призначені для оцінювання широкого спектра параметрів, спільних для різних захворювань і станів. Вони дозволяють виявити обмеження у повсякденній активності, ступінь болю, емоційний стан, рівень соціальної інтеграції тощо. Крім того, за допомогою загальних опитувальників можна проводити порівняння якості життя пацієнтів із різними патологіями або зі здоровим населенням, що робить їх універсальним інструментом у клінічних та епідеміологічних дослідженнях. Специфічні опитувальники, натомість, розроблені для оцінки ЯЖ при окремих захворюваннях або серед певних груп пацієнтів, і здатні точніше виявляти зміни, які відображають вплив конкретного стану на повсякденне життя особи.

Висновки. Дані, які могли б слугувати основою для оцінювання або прогнозування очікуваного результату втручання в ерготерапії та фізичній терапії, у проаналізованих джерелах не висвітлені. Переважна більшість рекомендацій мало акцентують увагу на застосуванні методів обстеження та показників як прогностичних критеріїв поточного та довгострокового ефекту реабілітації. Разом з тим, методи дослідження, представлені в клінічних настановах, можуть бути інтегровані у практику фізичних терапевтів. Постає необхідність у визначенні значущості кожного з цих показників у процесі реабілітації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фізична терапія; ерготерапія; реабілітація; опитувальник; обстеження; пошкодження спинного мозку; якість життя.

Вступ. У світі налічується понад 15 мільйонів людей з пошкодженням спинного мозку (ПСМ), і щороку реєструються мільйони нових випадків, найчастіше через дорожньо-транспортні пригоди, падіння та насильство. Ці травми призводять до високого рівня інвалідизації та можуть спричинити вторинні ускладнення, що впливають на тривалість життя [1]. Реабілітація після травми спинного мозку – це складний і довгий процес, що триває впродовж усього життя та вимагає залучення мультидисциплінарної команди. Ефективна, функціонально орієнтована міждисциплінарна реабілітаційна програма повинна забезпечити пацієнту з ушкодженням спинного мозку можливість жити максимально повноцінно та незалежно. У 2020 році в Україні було госпіталізовано близько 2500 пацієнтів із гострою спінальною травмою, причому летальність становила 2,7 %. Ці показники мають тенденцію до зростання, особливо з огляду на війну і велику кількість вій-

ськовослужбовців, які зазнають травм спинного мозку в результаті бойових дій. Тому ця проблема є надзвичайно актуальною та потребує всебічного обговорення з розробкою комплексної програми фізичної терапії та ерготерапії. З 2017 року в Україні впроваджено Міжнародну класифікацію функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ), яка стала ключовою основою для формування сучасної системи реабілітації. МКФ охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів: функції та структури тіла, активність, участь, а також контекстуальні чинники, як особистісні, так і зовнішні. У межах цієї класифікації особлива увага приділяється компонентам активності та участі. Одним із основних етапів реабілітаційного процесу є обстеження, результати якого є визначальними для планування втручання і мають суттєвий вплив на його ефективність. Саме тому фахівець з фізичної терапії повинен володіти надійними, валідними та стандартизованими інструментами

оцінювання, які відповідають принципам і підходам МКФ.

Мета даного дослідження – аналіз і порівняння існуючих методик оцінювання активності та участі осіб із хребетно-спинномозковою травмою задля виявлення найефективніших інструментів, що можуть бути інтегровані в клінічну практику.

Матеріал і методи дослідження. Проведено систематичний аналіз публікацій із бази PubMed (Національна бібліотека медицини США) з порівнянням та синтезом основних результатів.

Результати. Сучасні опитувальники як інструменти оцінювання якості життя, пов'язаної зі здоров'ям (ЯЖ), надають цінну інформацію про різні аспекти фізичного, психологічного та соціального функціонування пацієнтів. Це, у свою чергу, дозволяє об'єктивно оцінювати ефективність певних лікувальних та реабілітаційних втручань, що є особливо важливим у межах міждисциплінарного підходу до ведення хронічних станів. Існують два основні типи таких опитувальників – загальні (універсальні) та специфічні. Загальні опитувальники призначені для оцінювання широкого спектра параметрів, спільних для різних захворювань і станів. Вони дозволяють виявити обмеження у повсякденній активності, ступінь болю, емоційний стан, рівень соціальної інтеграції тощо. Крім того, за допомогою загальних опитувальників можна проводити порівняння якості життя пацієнтів із різними патологіями або зі здоровим населенням, що робить їх універсальним інструментом у клінічних та епідеміологічних дослідженнях. Специфічні опитувальники, натомість, розроблені для оцінки ЯЖ при окремих захворюваннях або серед певних груп пацієнтів, вони здатні точніше виявляти зміни, які відображають вплив конкретного стану на повсякденне життя особи. У сучасних дослідженнях з оцінки якості життя все частіше застосовують валідизовані, стандартизовані опитувальники, які забезпечують високу точність і відтворюваність результатів. До найпоширеніших загальних опитувальників ЯЖ належать: SF-36 (Short Form Health Survey) – коротка форма опитувальника, що оцінює вісім ключових сфер життя, включаючи фізичне функціонування, соціальну активність, біль, загальне здоров'я тощо; EQ-5D (EuroQol-5 Dimensions) – інструмент для швидкої оцінки п'яти базових сфер функціонування та загальної самооцінки здоров'я; WHOQOL-BREF – опитувальник, розроблений ВООЗ, який охоплює фізичне, психологічне, соціальне благополуччя; SIP (Sickness Impact Profile) – детальніший інструмент, що дозволяє оцінити вплив захворювання на функціонування в різних сферах. У контексті реабілітації пацієнтів із травмою спинного мозку особливу роль відіграє правильний вибір опитувальника, який

дозволяє комплексно оцінити обмеження активності, рівень участі в житті суспільства, а також емоційні й соціальні наслідки травми. Тому важливо адаптувати і впроваджувати як загальні, так і спеціалізовані інструменти оцінки ЯЖ, що відповідають вимогам доказової медицини та принципам МКФ. Ось кілька опитувальників, які використовуються для оцінки якості життя осіб із травмою спинного мозку (TCM):

1. SCI-QOL (Spinal Cord Injury Quality of Life). Цей опитувальник розроблений спеціально для осіб із TCM і охоплює 22 підкатегорії, що дозволяє комплексно оцінити фізичні, емоційні та соціальні аспекти якості життя. Він має високу валідність, що робить його корисним для тривалого моніторингу стану пацієнтів.

2. SF-36 (Short Form Health Survey). Цей загальний опитувальник здоров'я широко використовується для оцінки якості життя в різних популяціях, включаючи осіб із TCM. Він складається з 36 запитань, що охоплюють 8 основних сфер: фізичне функціонування, рольову функцію, соціальну функцію, біль, психічне здоров'я, загальну оцінку здоров'я та загальний стан здоров'я [3].

3. SCIQL-23 (Spinal Cord Injury Quality of Life Questionnaire – 23 items) Цей опитувальник розроблений для оцінки якості життя осіб із TCM. Він складається з 23 запитань, що охоплюють різні аспекти життя пацієнтів. Перська версія SCIQL-23 продемонструвала хорошу валідність і надійність у дослідженнях серед ветеранів з TCM [4].

4. Qualiveen – цей опитувальник спеціально розроблений для осіб із TCM, які мають порушення сечовипускання. Він містить 30 запитань, що охоплюють чотири основні домени: обмеження / незручності, обмеження / обмеження, страхи та вплив на повсякденне життя. Qualiveen є корисним інструментом для оцінки специфічної якості життя у пацієнтів з TCM і порушеннями сечовипускання.

5. SCL EWQ (Spinal Cord Lesion Emotional Wellbeing Questionnaire). Цей опитувальник розроблений для оцінки емоційного благополуччя осіб із TCM. Він складається з трьох доменів: позитивний емоційний результат особистісного зростання, негативні наслідки безпорадності та вторгнення. SCL EWQ є корисним інструментом для оцінки емоційних наслідків після травми спинного мозку.

Обговорення. Отже, на основі аналізу наукових джерел можна стверджувати, що є чимало шкал та опитувальників, які використовують як достовірні та ефективні клінічні тести для оцінювання активності повсякденного життя у хворих із TCM. Їх доцільно проводити, щоб оцінити тяжкість рухових порушень, залежність пацієнта від

оточуючих та динаміку результатів реабілітації. Дані, які могли б слугувати основою для оцінювання або прогнозування очікуваного результату втручання в ерготерапії та фізичній терапії, у проаналізованих джерелах не висвітлені. В переважній більшості рекомендацій мало уваги акцентується на застосуванні методів обстеження та показників як прогностичних критеріїв короткого та довгострокового ефекту реабілітації. Разом з тим, методи дослідження, представлені в клінічних настановах, можуть бути інтегровані у практику фізичних терапевтів. Водночас постає необхідність у визначенні значущості кожного з цих показників у процесі реабілітації.

Висновки. Всі наведені тести можуть бути застосовані для оцінювання рівня активності та участі пацієнтів, причому їх валідність підтверджена відповідними науковими дослідженнями.

Методи обстеження, зазначені в проаналізованих клінічних настановах, можуть бути впроваджені у практичну діяльність фахівців з фізичної терапії. Важливим завданням є визначення значущості кожного з показників у процесі лікувальної реабілітації та фізичної терапії, а також наукове обґрунтування і методичне забезпечення їх використання на всіх етапах втручання.

Джерела фінансування. Власні кошти авторів.

Внесок авторів:

О. В. Вайда – розробка ідеї дослідження і публікації, огляд літератури, аналіз та інтерпретація даних;

С. М. Сидор – огляд літератури, аналіз та інтерпретація даних, узагальнення висновків, написання статті.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педаченко Є. Г., Іпатов А. В., Тарасенко О. М. Статистичний аналіз інвалідності при травмі хребта та спинного мозку. *Запорізький медичний журнал*. 2012. № 6. С. 21–23.
2. Radomski M. V., Trombly C. A. Occupational therapy for physical dysfunction (7th ed.). LWW. 2013.
3. Westgren N., Levi R. Quality of life and traumatic spinal cord injury. *Archives of Physical Medicine and*

Rehabilitation. 1998. No. 79 (11). P. 1433–1439. [https://doi.org/10.1016/s0003-9993\(98\)90240-4](https://doi.org/10.1016/s0003-9993(98)90240-4)

4. Ebrahimzadeh M. H., Makhmalbaf H., Soltani-Moghaddas S. H., Mazloumi S. M. The spinal cord injury quality-of-life-23 questionnaire, Iranian validation study. *Journal of Research in Medical Sciences*. 2014. No. 19 (4), P. 349–354.

REFERENCES

1. Pedachenko EG, Ipatov AV, Tarasenko OM. Statystychnyy analiz invalidnosti pry travmi khrebta ta spynnoho mozku [Statistical analysis of disability in spinal cord and spine trauma]. *Zaporozhye Medical Journal*. 2012;(6):21–23. Ukrainian.
2. Radomski MV, Trombly CA. Occupational therapy for physical dysfunction. 7th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2013.

3. Westgren N, Levi R. Quality of life and traumatic spinal cord injury. *Arch Phys Med Rehabil*. 1998;79(11):1433–9. DOI:10.1016/s0003-9993(98)90240-4.

4. Ebrahimzadeh MH, Makhmalbaf H, Soltani-Moghaddas SH, Mazloumi SM. The spinal cord injury quality-of-life-23 questionnaire: Iranian validation study. *J Res Med Sci*. 2014;19(4):349–54.

O. V. Vayda, S. M. Sydor

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine

REVIEW AND COMPARISON OF SCALES AND QUESTIONNAIRES FOR ASSESSING THE LEVEL OF INDEPENDENCE AND QUALITY OF LIFE OF PERSONS WITH SPINAL CORD INJURY

SUMMARY. The aim – to analyze and compare existing methods for assessing activity and participation of individuals with spinal cord injury in order to identify the most effective tools that can be integrated into clinical practice.

Material and Methods. A systematic analysis of publications from the PubMed database (US National Library of Medicine) was conducted with a comparison and synthesis of the main results.

Results. Modern questionnaires as tools for assessing the quality and activity of daily life related to health (QoL), provide valuable information about the physical, psychological and social functioning of patients. This, in turn, allows for an objective assessment of the effectiveness of certain medical and rehabilitation interventions, which is especially

important within the framework of an interdisciplinary approach to the management of chronic conditions. There are two main types of such questionnaires - general (universal) and specific. General questionnaires are designed to assess a wide range of parameters common to various diseases and conditions. They allow to identify limitations in daily activities, degree of pain, emotional state, level of social integration, etc. In addition, with the help of general questionnaires, it is possible to compare the quality of life of patients with different pathologies or with a healthy population, which makes them a universal tool in clinical and epidemiological studies. Specific questionnaires, on the other hand, are designed to assess QoL in individual diseases or among certain groups of patients, and are able to more accurately detect changes that reflect the impact of a specific condition on a person's daily life.

Conclusions. Data that could serve as the basis for evaluating or predicting the expected outcome of an intervention, namely occupational therapy and physical therapy, are not covered in the analyzed sources. The vast majority of recommendations place little emphasis on the use of examination methods and indicators as prognostic criteria for the current and long-term effect of rehabilitation. At the same time, the research methods presented in clinical guidelines can be integrated into the practice of physical therapists. At the same time, there is a need to determine the significance of each of these indicators in the rehabilitation process.

KEY WORDS: physical therapy; occupational therapy; rehabilitation; questionnaire; examination; spinal cord injury; quality of life.

Отримано 27.10.2025

Електронна адреса для листування: sydor_sofmyh@tdmu.edu.ua